

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Adatok a XVIII. századi kismartoni nyomdáról. A hazai szakirodalomban eddig — tudomásom szerint — még nem történt említés a XVIII. század második évtizedében, Kismartonban működött ESZTERHÁZY-féle nyomdáról. Egy cikket ismerünk csupán, mely ezzel foglalkozik: „CSATKAI André: *Die fürstlich Esterházyischen Druckereien in Eisenstadt*”, mely a *Burgenländische Heimatblätter* 1936. évfolyamában jelent meg. CSATKAI cikkében a nyomda keletkezésének indoklására a kismartoni búcsújáráshely fellendülését és ESZTERHÁZY Pálnak a nyomdákkal szembeni jogos türelmetlenségét hozza fel.¹ Azt hiszem nem tévedünk, ha a nyomdaalapítás indítókainak vizsgálatánál ESZTERHÁZY Pál pompaszeretétét sem hagyjuk figyelmen kívül.

A cikk a nyomda két termékét ismerteti. Az egyik Pál nádor halálára készült,² címe: *ODEN TRAGICA seu DOLORIS PEGMA*. A negyedrét alakú 14 lapos latin nyelvű nyomtatvány szerzője: „*Georgius Josephus Wlassics ex Wulckha Proderstorff plebanus*”, impresszuma pedig így szól: „*Typis Residentiae Kismartoniensis*”. Érdekes, hogy a nyomtatványt záró fametszet³ megtalálható a „*Trophaeum... Domus Estorasiensis...*”⁴ c. műben. Ezek alapján joggal feltételezhető, hogy az itt felhasznált metszetek dúcait ESZTERHÁZY Pál készítette és az ő tulajdonában is maradtak. Így kerülhettek később nyomdájában újra felhasználásra. Az „*Oden tragica*” egyetlen, ismert példánya a kismartoni WOLF Sándor-féle gyűjteményben található.

A másik, CSATKAI által ismertetett nyomtatvány német nyelvű és egyházi tartalmú: „*Instruction und Form die Profession einer Closter Jungfern abzulegen...*”, melynek impresszuma így hangzik: „*Schloß Eysen-Stadt, Gedruckt bey Johann Baptist Hübschlin, Ihro Fürstl. Durchl. Palatinischen Hoff-Buchdrucker.*” A tizenketterét alakú, 51 lapos nyomtatványnak a budapesti Egyetemi Könyvtárban levő egyetlen, ismert példánya a zaborhegyi remeték könyvtárából származik. Az ebben található kéziratos bejegyzés 1715. VIII. 13.-ról szól. Tehát a könyvet ez előtt az időpont előtt nyomtatták.

Az Országos Levéltárban őrzött ESZTERHÁZY-féle hitbizományi levéltárban (Pál nádor iratai 11.987. sz. alatt) mostanáig a kismartoni nyomda egy harmadik terméke lappangott. A nagy negyedrét alakú, egyleveles nyomtatvány öntött cifrákkal van keretveze. Fent fametszetes dísz találunk: az osztrák, kétféjű sas lombdíszek között, alatta 21 soros latin nyelvű, üdvözlő vers áll, mely KÁROLY királyt és császárt dicsőíti az új év alkalmával. Utána további tíz soros hexameter következik, mely már ESZTERHÁZY

¹ Például a *Harmonia Coelestis* c. műve (RMK. III. 4758.) tíz évig készült. Ezzel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy a mű több mint háromszáz lapja mind rézmetszeten került levonásra; ezek véséséhez nyilván jelentős munka és idő volt szükséges.

² 1713. III. 23.

³ CSATKAI szerint Jakob HOFFMANN és Jakob HERMUNDT munkája.

⁴ Bécs, 1700. RMK. III. 4171.

Pált köszönti. Szerzőt a nyomtatvány nem tüntet fel. A szöveget alul a következő impresszum zárja : „*TYPIS RESIDENTIAE KYSMARTONIENSIS, Joannis Baptistae Hübschlin, S. C. Palatinalis Estorasiensis Typographi.*”

A vers alapján a nyomtatvány keletkezésének időpontja igen pontosan meghatározható. Az első 21, illetve az utolsó sor ugyanis kronosztichon és az 1712. évszámot rejti magában. A vers III. KÁROLYRÓL mint megkoronázott császárról, de még meg nem koronázott magyar királyról beszél, tehát 1711. XII. 22. és 1712. V. 22. között készült. De még ennél is pontosabb időhatárt ad a 20. („Processit de prima Iani”) és a 21. sor („Adest insigniter magni apprecatio Apostoli Pauli.”). Így a versek keletkezésének időpontja január 1. és 25. közé esik. Nyilvánvaló továbbá, hogy a hexameterek ESZTERHÁZY Pál névnapjára készültek köszöntőül a kismartoni várban lakók nevében. Eszerint Kismartonban már az 1712. év januárjában működött a nyomda.

HÜBSCHLINRÓL, a nyomda vezetőjéről nevén kívül semmit sem tudunk. Feltehetően korábban valamelyik nagy bécsi nyomdában volt alkalmazott, mert önálló működéséről nem tudunk. Nem volt mestere szakmájának, ezt valamennyi fennmaradt nyomtatványában található számtalan sajtóhiba bizonyítja. Legszembetűnőbb ezek közül a Pál nádor halálára írt „*Oden tragica*” címlapján levő, mikor is a családnévben „*ESTEHASI*”-t nyomtatott. HÜBSCHLIN kismartoni működésére nem vet fényt a hitbizományi levéltár általam átnézett anyaga sem.

A fentiek alapján tehát megállapíthatjuk, hogy ESZTERHÁZY Pál 1711 táján nyomdát rendeztetett be kismartoni kastélyában, mely csak egy-két évig működött. Mindössze három termékét ismerjük, egy-egy példányban. Pál nádor halála után utóda, a takarékos Mihály nyilván megszüntette a műhelyt. Hogy mi lett a berendezés sorsa, nem tudjuk, mert ezután 1802-ig nem működik nyomda Kismartonban. Ekkor a bécsi Johann Storz nyomdász kezdi meg működését, de természetesen már nem a régi, közel százéves betűanyaggal.

BORSA GEDEON

Az ötves mesterségről való vetélkedés — Felvinczi György ismeretlen műve. A *Pressburger Zeitung* 1775. okt. 11-én megjelent, 81. száma másfél hasábnyi könyvhirdetést közöl.¹ A főként latin és francia nyelvű könyvcímek között ez a magyar nyelvű található : *Az ötves mesterségről való vetélkedés*. Míg könyvhirdetéseinél a lap újszólván mindig megadja a megjelenés évét, helyét és az árat, addig ennél a műnél a címen kívül semmi más adat nincsen. Két hét múlva újra meghirdeti ugyan a könyvet, de 4 krajcáros árán kívül más újat nem tudunk meg róla.

A régi magyar ötvösségnek nem valami számosak az írásbeli emlékei.² Különösen keveset foglalkoztak magával az ötvösműhellyel, szerszámokkal.³ A céhrendszer természetéből következett, hogy a céhek zárkózott testülete általában szigorúan őrizte az ipari titkokat, de valamennyi között a legszigorúbban a nemes ércék művelői.⁴ Ezért különösképpen érdekesnek látszott a mű megismerése.

Az Országos Széchényi Könyvtár állományában van belőle egy — tudunkkal — unikum-példány. Már BALLAGI Aladár is, aki 1884-ben a szövegnek felét, mint nyelv-

¹ 81. St. [7. l.] és okt. 25. 85. St. [7. l.].

² Az Országos Széchényi Könyvtár szakrepertóriumában, a megfelelő szakban alig néhány ötvösséggel foglalkozó mű fordul elő.

³ VATTAI Erzsébet : *Néhány adat az ötvös mesterség és szerszámok történetéhez.* (XI—XIX. sz.) Archaeol. Ért. 1953. 151. l.

⁴ BALLAGI Aladár : *Bevezetés Kecskeméti W. Péter Ötvöskönyve kiadásához.* Bp. 1884. 52. l.

történeti és ipartörténeti érdekességet, nagyon rövid bevezetéssel publikálta,⁵ annak nevezi. Teljes címe: *Az Ötvös Mesterségről való [!] Vetelkedés, A' mellyben, Először edgy Iffjú tudakozik egy Ötvöstől, miben álljon az Ötvösi Mesterség, elő-fzámlálván hany-féle Mesterlegetek próbált, mellyiket miért nem szerette: Azután az ötvös elő számlállya nékie az ötvös Mesterséghez való Materiat, Műszer, és Szerzámot: Továbbá mi légyen az ötvös Inafoknak tiltzek, rövideden eleibe adgya.* Évszáma: 1716. Szép kiállítású, kis 8°, 48 számozatlan lapra terjedő füzet; szerző, nyomda és nyomtatási hely megnevezése nélkül. Kötése, sajnos, nem eredeti. Így nem tudjuk, volt-e még egy címlapja, amelyről a hiányzó adatok kiderülhettek volna.

A mű tulajdonképpen versbeszedett, fiktív párbeszéd egy ötvösmester és egy inasnak jelentkező ifjú között. 193 BALASSI-strófából áll és „nótája” a „*Végtelen irgalmu, Óh te nagyhatalmu . . .*” kezdetű protestáns ének. Az inas a mester kérdésére elmondja, hogy „kassai fi”, úgyszólván valamennyi mesterséget megpróbálta már, de mindennél inkább ötvös szeretne lenni. Csak az aggasztja, hogy az ötvösség drága foglalkozás. A mester teljes részletességgel feltárja előtte, hogy milyen szerszámokra, anyagokra lesz szüksége mesterségénél és hogy szorgalmas, józan életmóddal hogyan tehet rájuk szert, mire felszabadul. Felsorolja még az inas napi teendőit, s a párbeszéd a szerződés megkötésével végződik.

Ismerve most már a vers tartalmát, elsősorban két kérdés vetődött fel. Ki a szerzője és mi lehetett célja az írásnak? Az Országos Széchényi Könyvtár szakrepertórium a semmi újat nem mondott; a SZÉCHÉNYI-gyűjtemény nyomtatott katalógusában,⁶ sem PÉTERIK összeállításában nem fordult elő; SZABÓ Károlyban, SZTRIPSKY kiegészítésében — egy esetleges korábbi kiadást keresve — nem találtuk. FRECSKAY István *Mesterségek szótárában*⁷ nem említi. A művészettörténeti irodalomban azonban már ismeretes. Elsőnek IPOLYI Arnold foglalkozott vele.⁸ Szerinte kassai magyar ötvös szedte versbe „ötvös inasok számára, hogy a legszükségesebbet ekkép könyv nélkül megtanulva emlékezetökben tarthassák.”⁹ BALLAGI Aladár is¹⁰ szerzőjét kétségtelenül ötvösnek tartja, az ötvösség gyakorlásához szükséges összes műszer és anyag szakszerű ismerete miatt. Ugyanő a KECSKEMÉTI W. Péter XVII. századi, rendkívül becses ötvöskönyvéhez írt bevezetésében és glosszáriumában többször idézi a *Vetélkedést*. Legújában VATTAI Erzsébet foglalkozott könyvünkkel.¹¹ A megelőzőkhöz hasonlóan az a véleménye, hogy szerzője csak szakmabeli lehetett. Erre mutat, a már említett érveken kívül, az ötvös mesterséget dicsőítő (175.) versszak: „a mesterségére büszke ötvös öntudatos szavai”.¹² Viszont nem tartja bebizonyítottnak a mű kassai eredetét — szerinte fordítás is lehet —, sem tanköltemény voltát.

Valóban nehéz elképzelni, hogy a XVIII. század eleji ötvös inasok fejét ilyen nehéz szellemi tornával akarták volna megterhelni, mint 193 strófájú vers megtanulása. Habár nagyon megvágották őket és deákul is kellett tudniok. Mégis valószínűbb, hogy a költemény a mesterség-dicséretnek kedvelt műfajának egyik példánya. Maga a „*Vetélkedés*” cím is arra mutat. A XVII. és XVIII. században egyébként is divatban volt a legkülönbözőbb témák versbefoglalása. Ilyen mesterség-dicséreteket írt versben a XVII. század-

⁵ *Az ötvös mesterségről való vetélkedés.* Egy. Phil. Közl. 1884. 45—66. l.

⁶ Jelzete szerint ui. a SZÉCHÉNYI-gyűjteménybe tartozik.

⁷ FRECSKAY István: *Mesterségek szótára.* Bp. 1912. (2. kiad.)

⁸ *Magyar mű- és történeti emlékek kiállítása.* Századok. 1876. 486—561. l. I. A. aláírással.

⁹ I. h. 556. l.

¹⁰ I. m. 45. l.

¹¹ I. m. 152. l.

¹² Uo.

ban SZENTMÁRTONI BODÓ János unitárius pap. (*A vasról való ének*, 1636, *A só dicsérete*, *Az ács mesterség dicsérete*, 1647, *A vadászat dicsérete*, 1683). Sőt a kor iskoladrámái is szívesen választották témájukul a mesterségbeli gyakorlatokat. Kérdés tehát, hogy valóban az ötvösművészek között kell-e keresnünk a vers íróját? Kétségtelen, hogy ők voltak a legképzettebbek a régi iparosok között.

Elsősorban az ötvös-gőceponokat kellett megvizsgálni az ország különböző vidékeiről. A szöveg felvidéki eredetre utal. Arra mutat az inas kassai származásának említése; azonkívül a szövegben előforduló császárhű megjegyzések. A XVIII. század már az ötvös műipar hanyatlásának ideje.¹³ Szempontunkból ekkor a Felvidéken három várost vehettünk számításba: Kassát, Lőcsét és Pozsonyt. Pozsonyban 1715-ben a nyomda tulajdonost változtat, s ezidőtájt úgyszólván csak hivatalos nyomtatványt készít. Kassán ekkor csupán a jezsuita nyomda működött. Nehéz elképzelni, hogy a kétségtelenül protestáns szerzőtől származó könyvecske nyomtatását vállalták volna. Protestáns mivoltára utal először is a vers dallamát megadó, már említett „nóta”; arra mutat még a szövegben említett egyházi könyveknek címe, az ótestamentum olvasásának emlegetése, az abból vett hasonlatok, valamint az, hogy a vers egyszer sem szól Szűz MÁRIÁ-ról, sem szentmiséről, csak egyszerűen templomról.¹⁵ Protestáns szerzőre s egyszersmind nyomdára vall a könyvecske helyesírása. A *c*-t ugyan felváltva *cz*-vel vagy *tz*-vel írja, — de ez még a század elején nem különbözteti meg a két vallás nyomdait —, a *zs*-t azonban következetesen *s*-sel (sinór, soltár stb.), az *ő*-t gyakran *ö*-vel, s nem *ó*-vel. (Már a címben is!) Legjellemzőbb azonban, hogy a *cs*-t úgyszólván kizárólag *ts*-sel nyomták.

A szálak tehát egyre inkább Lőcse felé vezetnek, mely azonkívül, hogy protestáns város volt, közismerten császárhű városnak számított, s mint ilyen, véres csatákat vívott például Késmárkkal. Lőcsén akkor a híres BREUER (BREWER)-nyomda működött, a régi magyar nyomdák egyik legjelesebbje. PUKÁNSZKY Béla szerint különösen kiemelkedők fametszetei és ornamentikái, valamint szedésének tisztasága.¹⁶ A BREUEREK szepesi protestáns család volt.¹⁷ Könyvünk nyomtatása idején a nyomdát a család harmadik jeles nyomdása: János vezette. A „*Vetélkedés*” nyomtatása magán viseli a BREUER-nyomda kvalitásait. Fejlécei, záródíszítése, iniciáléja, a nyomtatás tisztasága, mind méltóvá teszik arra, hogy a híres nyomda termékei közé sorolják. De ebben megerősít még bennünket egykorú kassai és lőcsei nyomtatványokkal való összehasonlítása. Legfeltűnőbb a fejlécek hasonlósága. Azokat rendszerint több mintacsíkból állították össze. Nyomdánk fejléceinek középső csíkja évtizedeken keresztül — kis, lényegtelen változtatással — ugyanaz a vékonyszálú dísz (RMK. I. 1564, 1695, 1696, 1744, 1746, II. 2400 stb.), mint a *Vetélkedés* fejlécének középső csíkja. Viszont a kassai nyomtatványok (pl. RMK. I. 1436, 1437, 1452 stb.) lényegesen más jellegűek. Pontosan egyezik azonkívül a lőcsei iniciálé mérete (RMK. II. 2166/a) a *Vetélkedés*ének méretével. Stílusa, valamint a záródíszítések stílusa szintén közös nyomdára vall. Nem úgy a kassai nyomda díszítései, amelynek nyomtatványai egyébként is minőségben a lőcsei termékek alatt maradnak. Szólni kell még a betűtípusok egyezéséről. Elsősorban a kurziv betűk teljes hasonlóságáról. Legfeltűnőbb az *y*, az *i* és a *z* betű megegyezése, illetve a kassaitól való különbözőése. A lőcsei *y*-nak — szintúgy a *Vetélkedés*ben — kicsi a feje, hosszú a szára, ellen-

¹³ BALLAGI: *i. m.* 60. 1.

¹⁴ NOVÁK László: *Gutenberg találmánya és a magyar könyvnyomtatás története*. Nyomdászati 500 esztendeje. Bp. 1940. 68. 1.

¹⁵ Ez utóbbira FAZAKAS József hívta fel figyelmemet.

¹⁶ PUKÁNSZKY Béla: *Die Druckerei Brewer in Leutschau*. Gutenberg Jahrb. 1927. 95. 1.

¹⁷ HAJNÓCZI Iván: *A 300 éves lőcsei nyomda*. Közl. Szepes vm. múltjából. 1914. 6. évf. 1–2. sz. 74. 1.

tétben a kasszaival. A z betű két zászlaja Kassán egyforma; Lőcsén az alsónak nagyobb a kacsaringója. A lőcsei *i* betűnek — hasonlóan a *Vetélkedéséhez* — fönt, elől kis szára van (RMK. I. 1761). A kassai *ll* pedig közelebb helyezkedik egymáshoz mint a lőcsei. Mindezek alapján tehát bizonyosnak látszik, hogy a szóban forgó könyvecske Lőcsén, a BREUER-nyomdában készült.

Ki lehetett mármost az a lőcsei ötvös, aki a költeményt versbe szedte? Ebből a korból SZILASSY György kassai ötvösön kívül más számottevő felvidéki ötvösről nem tudnak. Igazán ötvös volt-e tehát a műnek írója? Ha a művészettörténész szemével olvassuk a költeményt, annak kell tartanunk. Az irodalomtörténész szeme azonban mást lát. Egyik döntő érv az elsöre az ötvösségre vonatkozó versszak. Valóban arról szól, hogy az ötvösséget semmi más mesterség felül nem múlja. De sokkal meggyőzőbb — és hosszabb — az a vallomás, amit a nyomtatásról mond!

- „21. A' *Typographia*, Merem állatnia, Nem régi *inventio* De hogy mefterfezes, Es igen fűzkfezes, Kereftyénség közt ez jó. Érette szolgálni, Nem kár azt tanulni, Mert betsületre méltó.
22. *Liberalis ars* ez : Ebben mind megegyez Egézf kereftyén világ, Isten ajándéka Egy szóval, azt tartya Külső belső tárfaság : Császári *Diplomák* Ezent bizonyították ; Illik hozzá szabadság.
23. Egyet munkáfabbat, Jobbat, hafznofabbat, Emberek közt nem tudok, A' Könyvnyomtatáfnál, Mert ez fokat hafznál Azoknak, kik Deákok, Könyvek ott kézfűlnek, Mellyek mi lelkűnknek Épületekre valók :
24. Sőt nem tsak azoknak, Kik Deákul tudnak, De egyűgyűeknek-is Vagyon nagy hafznokra, Mert az ő fzámokra Való a *Catechelis*, *Imádságos könyvek*, *Graduál s' egyebek*, *Biblia' Soltár*, *Praxis*.”

Azonkívül, hogyha hosszasan elmerültünk a szövegben, észrevesszük, hogy minduntalan kiütközik belőle a pedagógus. Erkölcsei tanításait szereti latin bölcs mondásokkal fűszerezni. Ha arra gondolunk, hogy a mesterség-dicséretnek egyik legbuzgóbb magyar képviselője, SZENTMÁRTONI BODÓ János sem volt mesterember, hanem unitárius pap, egyre kézenfekvőbbnek látszik az, hogy írónk nem volt ötvös. Az ötvösség egyébként is sajátosan magyar művészeti ág, könnyen meghihette tehát a nem céhbelit is. Magyar szerzőre, mégpedig litterátus emberre mutat még a versforma. Olyanra, aki jól ismerte BALASSI Bálint költészetét. Az hatott is reá, ami nemcsak a versforma átvételében nyilvánul meg, — hiszen a BALASSI-strófa lett a XVII. század egyik legkedveltebb lírai szerkezete,¹⁸ sőt még a XVIII. század elején is találkozunk vele, — hanem abban is, hogy végbeli vitézokról is szól (61. str.), és a katonáletet rokonszenvvel emlegeti. Ez utóbbi tény még a szerző magyarsága mellett is tanúskodik, s így valószínűvé teszi, hogy műve nem fordítás vagy legalábbis nagyon szabad átdolgozás. Erről győz meg bennünket zamatos magyar nyelve is. („Mert mint háj tengelynek, Ugy ez embernek Minden javára szolgál” (175. verssz.), „De kormos lombiktól Metskolódván rúttul, Elsőktem egy virrattig” (35. verssz.), „Mégis fejem szédült, Kitsényben is fordult, hogy nem estem földre” (28. versz.) stb.).

Az író tehát feltétlenül képzett, latinos műveltségű, pedagógus hajlamú, verselésben jártas, protestáns, császárhű ember volt. STOLL Béla hívta fel figyelmemet arra, hogy FELVINCZI György is írt mesterség-dicséretet.¹⁹ Az említett vonások illenek reá. Jól képzett, tehetséges unitárius tanár volt, később I. LIPÓT udvarában latin tolmácsként

¹⁸ HORVÁTH János : *A magyar vers*. Bp. 1948. 224. l.

¹⁹ STOLL Béla : *Felvinczi György versei*. Ircd. tört. Közl. 1954. 334—337. l.

működött, majd visszatért az országba; s minthogy népes családjával nagy nyomorban élt, mindenféle irodalmi megbízatást elvállalt. A céhmesterek dícséretét pl. a szűcs-céh megrendelésére fordította latinból. Maga a vetélkedés szó is előfordul műveinek címe között (*Bellum morborum, azaz a nyavalyáknak egymás között való vetélkedések...*) és több versét (*Kalmárok dícsérete, Protonotaria és kancellária dícsérete, Gazdasszonyok dícsérete* stb.) BALASSI-strófában írta. Műveinek nagyobbik része Lőcsén a BREUER-nyomdában jelent meg; gyakran a szerző megjelölése nélkül. A témát, a szak kifejezésekkel együtt az ötvös-céhtől kaphatta — ez magyarázza bizonyára az ötvösségről szóló dicsőítést —, s a képzett, tehetséges írónak nem okozhatott különös nehézséget az anyag verseszedése. Ha a *Vetélkedést* stílusa, valamint nyelve, hangja, fordulatai, belső tulajdonságai és verselése szempontjából összevetjük FELVINCZI egyéb műveivel,²⁰ kitűnnek a közös vonások: a latin citátumok, az ótestamentumból vett idézetek, hasonlatok, az erre való célzások; a kedvező megjegyzések a császárokról (*Vetélk.* 22. verssz., *Kalmárok dics.* 60., 85. verssz.). Közös jellemzői a hosszú felsorolások, melyekben a témához való teljes hozzáértés látszatát kelti. Ugyanaz a zamatos, fordulatos magyar nyelv. Megtaláljuk a humoros, néha kissé vaskos szólásokat, hasonlatokat. („Elijedvén attól, mint ördög kinjától, én válét mondék annak” (*Vetélk.* 45. verssz.) „Némely ember nyelve, Mint a fegyver, Igy szöll beszéll belöle: Tsak tetü sántító, (ti. a borbélyról!) Kosz, rüh's vargyógyító” (*Vetélk.* 12. verssz.) stb. „Hasznai pediglen, Többek mint fejedem, Ki kopasz nem vagy, haj szál.” (*Kalmárok dics.* 2. versz.) stb. Jellemzők azonkívül bizonyos fordulatok, mondatkezdetek (Vannak vas palackok (*Vetélk.* 107. v.) Vannak ott alakok (*Kalm. d.* 67. v.), Hát még próbakövek (*Vetélk.* 119. v.) Hát még a Pyraták (*Kalm. d.* 72. v.), Hát a festett vásznak (*Kalm. d.* 44. v.), De kovátsolással (*Vetélk.* 19. v.) De méltóságokról (*Kalm. d.* 30. v.) stb.) Szószertint átvesz félmondatokat, kifejezéseket (Timsót, gálitz követ... találsz Kalmároknál (*Vetélk.* 135. v.) Timsót, gálitz követ... mind Kalmároknál keresik (*Kalm. dics.* 55. vsz.) stb.) Mondatszerkezete is feltűnő hasonlóságot mutat. Szereti pl. hátravetni a jelzői mondatot. És végül FELVINCZIRE vall a könyvnyomtatásról írt dícsérete. Ebben nemcsak saját felfogását s egyben a korának művelt embereire s az egykorú tipográfia-mesterségre oly jellemző felfogást ismerjük meg, hanem gesztust látunk az öt pártoló császár felé, s ugyanakkor talán így akarta a BREUER-nyomdának meghálálni könyvei szép kiállítását.

A *Vetélkedés*ről eddig semmi közelebbi adatunk nem volt. De éppen úgy nem ismerték az utolsó évekig a legtöbb FELVINCZI-vers szerzőségét sem, amíg STOLL Béla rá nem mutatott az AJTAI István üdvözlő versében foglalt felsorolásra. Az 1697-ben jelent meg FELVINCZINEK „*A jeles Procuratoriának illendő dícséreti*” c. műve előszavaként. AJTAI így az 1716-ban publikált *Vetélkedést* még akkor nem ismerhette, feltéve, ha ez a mű első kiadása. Viszont az a tény, hogy AJTAI nem említi, éppen emellett szól. Hihető még abból is, hogy a műnek nagyon szép a kiállítása.²¹ Egyébként pedig témája sem annyira népszerű, hogy több kiadást igényelt volna. (Igaz ugyan, hogy 1775-ben felbukkant könyv-árusi forgalomban, de sem előtte, sem utána nem.) S ha ezenfelül azt is tekintetbe vesszük, hogy akkoriban nem igen publikáltak posthumus kiadásokat, nagyon valószínű, hogy még a szerző életében adták ki.

FELVINCZI születésének és halálának évszámát nem ismerik. Az utolsó adat működéséről 1713-ból való.²² Ha feltételezhetjük, hogy a *Vetélkedés* még életében jelent meg,

²⁰ A versanyagot STOLL Béla volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

²¹ Vannak FELVINCZI műveinek újabb kiadásai, pl. a *Bellum morborum* 1714-es kiadása, de kiállításuk alatta marad a *Vetélkedés*ének.

²² SZABÓ T. Attila: *Adatok Felvinczi György életéhez.* Irod. tört. Közl. 1932. 42. köt. 422—423. l.

úgy FELVINCZI életpályája három évvel kitolódott, s egyben reményt nyújt arra, hogy még újabb FELVINCZI-művek előkerüljenek.

A könyvecske versformájával egyik jelzőköve a BALASSI-strófa továbbélésének. Ugyanakkor újabb adattal járul hozzá a BREUER-nyomda működésének megismeréséhez. Végül értékes és érdekes adatokkal szolgál a vers a XVIII. század eleji iparosság történetéhez, nemcsak műszavainak gazdag gyűjteményével, hanem az akkori ötvös- és általában iparostanoncok életének leírásával s nem utolsósorban nyelvészeti anyagával. Úgyhogy igazat kell adnunk BALLAGI Aladárnak, aki az efféle, egyetlen példányban meglevő nyomtatvány- emlékek újrakiadását sürgette, hogy a múltunkra vonatkozó ilyen becses emlékek veszendőbe ne menjenek.²³

SZEKERES MARGIT

Postás vagy lapkihordó kézbesítette a „Pesti Magyar Ujságot“? Nem tudjuk, hogy a XIX. század első felében hogyan jutott el az újság a kiadótól a helybeli, pesti előfizetőhöz, ezért érdekes a „Pesti Magyar Ujság Hordozója”-nak most előkerült újévi köszöntőverse.¹ A kiadás helyétől távol lakó olvasóhoz a posta volt a közvetítő, ez bizonyos. A hírlapok postajáratáról részletes, alapos tanulmányt írt DEZSÉNYI Béla,² ebben említi, hogy a helybeli hírlapkihordásról nincs adatunk, talán az előfizetők vagy megbízottjuk maguk mentek a kiadóhoz a nagyrészt hetenként kétszer megjelenő újságért. Ennek a feltevésnek látszólag ellentmond újévi versünk — címerrel és díszes kerettel körülvett nyomtatvány —, melyben a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* kihordója panaszkolva egy esztendei fáradságát :

„A' Magyar Ujság Érdemes Olvasóihoz az 1814-iki Uj Esztendőre.

Ismét egy esztendeje már, hogy futok fáradozok,
Pesti Magyar Ujságot az Magyaroknak hordozok,
Az idő viszontagságit szenyvedem és viselem
Akár millyen is az idő, nem gondolnak én velem.
A' zápor esőben, vízben, sárban, sokat mászkálók,
A' habarékban az utszán térdeimig uszkálók ;
Még is végbe kell vinnem az én kötelességemet,
Mert ha az Ujság elmarad fenyegetnek engemet,
Sok tsizmát, és egyéb öltő ruhákat el szaggatok,
Pedig néha roszzszakat is magamra rám aggatok,
Ugy kéméllem, tsak hogy minden helyt eleget tehessek
A' Magyar Ujsággal minden Olvasóhoz mehessek.
Meg esett sok hibáimért, kérem meg engedjenek,
És kegyelmekből engemet azért ki ne vessenek ;
Amit el mulattam, ebben a' mult Ó esztendőben
Ki pótolom, azt fogadom, majdan a' jövendőben
Ezen felyül tiszteletem mellett szolgálatomat
Ajánlom Nagy Tekintetü Uraimnak magamat,

²³ I. m. 45. l.

¹ Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptár. A *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 1813. évi kötetéhez hozzákötve. Jelzete : 4282.

² *A magyar hírlap útja kiadó és közönség között a XIX. század első felében.* Magy. Könyvszle, 1943. 413—428. l.

És buzgon fel fohászkodván könyörgök az Egeknek
Minden áldásit osszák ki a' Magyar Embereknek.

Fischer Antal,
Pesti Magyar Ujság' Hordozó."

Ez a köszöntő nem költői munka. Verselésének technikájából következtetve talán FISCHER Antal lapkihordó saját költeménye. Valami kis újévi pénzjutalmat remélt érte az előfizetőktől. Az is valószínű, hogy az ő költségén jelent meg. A postának vagy a lapkiadónak nem lehetett fontos, hogy az újságtól független kiadványon számoljon be a lapkihordó munkájáról.

Megoldatlan marad még egy felmerülő kérdés : hátha az újsághordó egyúttal postás is volt? Ez az egy nyomtatvány nem dönti el, volt-e helybeli újsághordás, ha volt, a posta vállalta-e vagy külön újsághordó, versünk mégis jelentős, mert a XIX. század első felének korai éveiből ehhez a kérdéshez egyetlen, eddig ismert adatunk.

BUSA MARGIT